

Jazykové modely a textové korpusy

Pavel Rychlý, Aleš Horák

E-mail: hales@fi.muni.cz
http://nlp.fi.muni.cz/poc_lingv/

Obsah:

- ▶ Jazykové modely
- ▶ Co to je korpus?
- ▶ Anglické a národní korpusy
- ▶ Formáty korpusů
- ▶ Korpusové manažery

n-gramy

Úkol:

*Je zadáno n slov textu, jaké **slovo** následuje s největší pravděpodobností?*

např. **diktování:**

Nově označené $\left\{ \begin{array}{l} \text{láhve} \\ \text{láhvové} \end{array} \right\}$ se dostanou na trh ...

n-gramy – pokrač.

Obecně – máme **text** jako **řetězec slov** $W = w_1 w_2 w_3 \dots w_n$

Na vstupu zatím $w_1 w_2 \dots w_{i-1}$, chceme určit **nejpravděpodobnější** w_i

Možnosti:

- ▶ použijeme pravděpodobnost $P(w_i)$ – vypočítáme **unigramy**
- ▶ zpřesnění – **n-gramy**:
 - **bigramy** – $P(w_i|w_{i-1})$
 - **trigramy** – $P(w_i|w_{i-2}w_{i-1})$
 vyšší n je náročnější na výpočet i na data
- ▶ nejlepší – pravděpodobnost podle **celého předchozího vstupu**

$$P(w_i|w_1 w_2 \dots w_{i-1})$$

Markovovy modely – pokrač.

$$P(w_i|w_1 w_2 \dots w_{i-1}) = \frac{P(w_1 \dots w_i)}{P(w_1 \dots w_{i-1})}$$

$$P(w_1 \dots w_i) = P(w_1) \cdot P(w_2|w_1) \cdot P(w_3|w_1 w_2) \cdot \dots \cdot P(w_i|w_1 \dots w_{i-1})$$

problém – potřebujeme **n-gramy** pro **velké** n

řešení – **Markovův předpoklad** o **lokálním kontextu** (řádu n)

Nejbližší kontext (n slov) **nejvíce ovlivňuje pravděpodobnost slova** w_i

Pro $n = 1$:

$$P(w_1 \dots w_i) = P(w_1) \cdot P(w_2|w_1) \cdot P(w_3|w_2) \cdot \dots \cdot P(w_i|w_{i-1})$$

$$P(w_i|w_1 w_2 \dots w_{i-1}) = P(w_i|w_{i-1})$$

$$P(w_i|w_{i-1}) = \frac{\text{počet}(w_{i-1}w_i)}{\text{počet}(w_{i-1})} \dots \text{bigramy!}$$

Markovův model – pravděpodobnostní konečný automat pro **všechna slova**

Markovovy modely – využití

Využití jazykových modelů:

- ▶ rozpoznávání řeči
- ▶ určování morfologických a syntaktických kategorií
- ▶ strojový překlad
- ▶ určování vztahů mezi slovy
- ▶ filtrování generovaných textů

Tvorba jazykových modelů – z textových korpusů

kvalitní model potřebuje (velmi) **velké korpusy**

Proč velmi velké korpusy

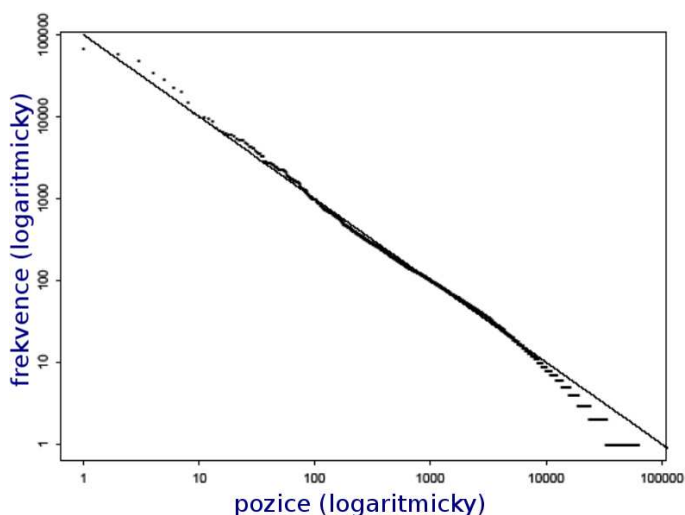
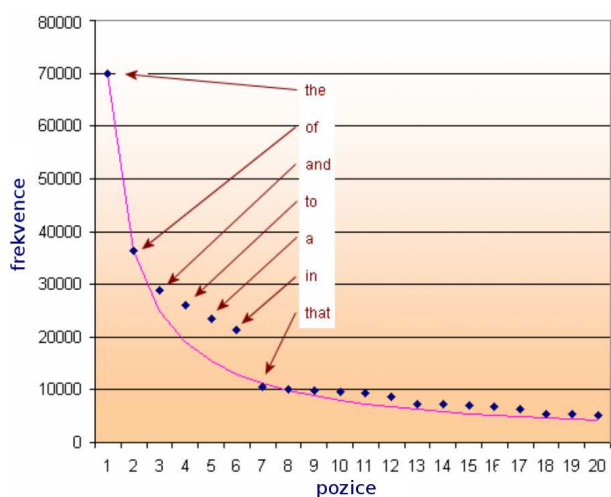
Zipfův zákon (zákon mocniny) distribuce jazyka

$$\text{frekvence} \cdot \text{pozice} = \text{konstanta}$$

tedy

$$\text{pozice} = \text{konst} / \text{frekv}$$

$$\log(\text{pozice}) = \log(\text{konst}) - \log(\text{frekv})$$

Proč velmi velké korpusy

např. **British National Corpus (BNC)** – cca 100 mil.slov, 774 tis. různých slov

různá slova podle **frekvence**:

374,000 ×	freq ≥ 2
273,000 ×	freq ≥ 3
130,000 ×	freq ≥ 10
88,000 ×	freq ≥ 20
53,000 ×	freq ≥ 50
35,000 ×	freq ≥ 100
12,400 ×	freq ≥ 500
7,600 ×	freq ≥ 1,000
1,000 ×	freq ≥ 10,000

podstatné jméno “test”:

- ▶ frekvence 15789, pozice 918
- ▶ relace **object-of**: *pass, undergo, satisfy, fail, devise, conduct, administer, perform, apply, boycott*
- ▶ relace **modifier**: *blood, driving, fitness, beta, nuclear, pregnancy*

Proč velmi velké korpusy

slovní spojení podstatného jména “test”:

- ▶ “blood test”
 - v **BNC**, relace **object-of**: *order* (3), *take* (12)
 - v **enClueWeb (70 mld.slov)**, relace **object-of**: *order* (2323), *undergo* (808), *administer* (456), *perform* (2783), *screen* (129), *request* (442), *conduct* (860), *refuse* (195), *repeat* (254), *scan* (203), *require* (2345), *recommend* (502), *schedule* (192), *run* (1721), *take* (5673), *interpret* (102), *arrange* (162)
- ▶ “pregnancy test”
 - v **BNC**, 26 výskytů, žádná významná slovní spojení
 - v **enClueWeb**, relace **object-of**: *take* (7953), *administer* (134), *buy* (1094), *undergo* (145), *perform* (560)

Co to je korpus?

Korpus – skupina dokumentů

Různé **typy korpusů**:

- ▶ textové
- ▶ mluvené

Textový korpus:

- ▶ soubor textů
- ▶ charakteristiky
 - rozsáhlý (stovky milionů až desítky miliard pozic/slov)
 - v jednotném formátu
 - stukturovaný
 - v elektronické podobě

Typy korpusů

- ▶ vždy záleží na účelu a způsobu použití
- ▶ možnosti
 - jazyk
 - typy textů
 - zdroj dat
 - značkování
 - ...

První korpus

Brown

- ▶ **americká** angličtina (1961)
- ▶ Brown University, 1964
- ▶ **gramatické** značkování, 1979
- ▶ 500 textů (à ≈2000 slov), **1 mil. slov**
- ▶ W. N. Francis & H. Kučera
 - první **statistické charakteristiky** angličtiny
 - relativní četnosti slov a **slovních druhů**

BNC

British National Corpus

- ▶ **britská** angličtina, 10% **mluva**
- ▶ první velký korpus pro **lexikografy**
- ▶ **vydavatelé** slovníků (OUP) + univerzity
- ▶ 1. verze: 1991–1994, 2. verze: World Edition 2000
- ▶ ≈3000 dokumentů, **100 mil. slov**
- ▶ gramatické značkování **automatickým** nástrojem

Bank of English

- ▶ **britská** angličtina
- ▶ COBUILD (**HarperCollins**), University of Birmingham
- ▶ 1991, dále rozšiřován
- ▶ 2002, ≈450 mil. slov

Další národní korpusy

- ▶ **Český národní korpus**
 - ÚČNK, FF UK
 - SYN2000, SYN2005, SYN2010, SYN2015 à **100 mil. slov**
 - SYN – **3.8 mld. slov**
 - Litera, Synek, BMK, ...
- ▶ Slovenský, Maďarský, Chorvatský, ...
- ▶ **Americký**

Korpusy na FI

vytvořené na FI, příklady:

- ▶ **Desam**
 - 1996, ručně značkový (desambiguovaný)
 - ≈1 mil. slov
- ▶ **Czes**
 - periodika z webu, z let 1996–1998, další el. zdroje, webové zdroje (crawl)
 - ≈465 mil.
- ▶ ***TenTen**
 - různé jazyky, ve spolupráci s LCL, UK
 - 1–20 mld. pozic
- ▶ **Chyby**
 - práce studentů předmětu Základy odb. stylu s vyznačenými chybami
 - ≈400 tis.

Korpusy na FI

spolupráce

- ▶ Dopisy
- ▶ Mluv
- ▶ Kačenka
- ▶ ČNPK
- ▶ 1984
- ▶ Otto
- ▶ Italian
- ▶ Giga Chinese
- ▶ Francouzský, Slovinský, Britská angličtina, ...

Formáty korpusů

1. archiv/**kolekce**
 - různé formáty, podle zdroje/typu
2. textové **banky**
 - jednotný formát a základní struktura
 - dokumenty/texty, základní metainformace
3. vertikální **text**
4. **binární data** v aplikaci
 - pomocná data pro rychlejší zpracování
 - indexy
 - statistiky

Kódování metainformací

- ▶ escape-sekvence
 - speciální znak mění význam následujících znaků
 - \n, \t, &, <tag>
- ▶ **SGML**
 - Standard Generalised Markup Language
 - ISO 8879:1986(E)
- ▶ **XML**
 - Extensible Markup Language
 - W3C, 1998

XML

- ▶ struktura popsána v **DTD/XML Schema**
- ▶ **elementy**
 - počáteční, koncová značka
 - `<doc>`, `<head>`, `</head>`, `<g/>`
- ▶ **atributy** elementů/značek
 - `<doc title="Jak pejsek ..." author="Čapek">`
 - `<head type="main">`
- ▶ **entity**
 - `>`, `<`, `&`, `´`;

Standardy pro ukládání textů

- ▶ **SGML/XML**
- ▶ **TEI**
 - Text Encoding Initiative (1994)
 - TEI Guidelines for Electronic Text Encoding and Interchange
- ▶ **CES, XCES**
 - Corpus Encoding Standard

Obsah korpusu

Co je v korpusu uloženo?

- ▶ **text**
- ▶ **metainformace** (většinou atributy <doc>)
- ▶ **struktura** dokumentu
 - odstavce, nadpisy, verše, věty
- ▶ **značkování**
 - informace o slovech/pozicích
 - morfologie, základní tvary, syntaktické vazby, ...

Tokenizace

Rozdělení textu do pozic

- ▶ může silně ovlivnit výsledky dotazování, četnosti i značkování
- ▶ **token (pozice)** = základní prvek korpusu
- ▶ většinou slovo, číslo, interpunkce
 - bude-li, don't – 4 možnosti:
 1. |don't|
 2. |don| |'t|
 3. |don| |'| |t|
 4. |do| |n't| – v BNC
 - zkratky (s tečkama?)
 - datумы
 - desetinná čísla, ...

Vertikální text

- ▶ **jednoduchý** formát i jeho zpracování
 - každý token na samostatném řádku (⇒ udává **tokenizaci**)
 - **struktury** formou XML značek
 - **značkování** odděleno tabulátorem (různé atributy k dané pozici)

```

<doc n=2 id="CMP/94/10">
<head p="80%">
Úpadku           úpadek           k1gInSc3
zabránili        zabránit         k5mAgMnPaP
výkonem          výkon            k1gInSc7
</head>
<p>
<s p="90%">
Po                po                k7c6
několika         několik          k4gFnPc6
akcích           akce             k1gFnPc6

```

- ▶ podrobnosti na nlp.fi.muni.cz/cs/PopisVertikaluu

Zpracování textů na UNIXu

- ▶ coreutils
 - cat, head, tail, wc, sort, uniq, comm
 - cut, paste, join, tr
- ▶ grep
- ▶ awk
- ▶ sed / perl

Příklady použití coreutils

- ▶ **slovník** z vertikálního textu

```
cut -f 1 -s desam.vert |sort |uniq -c \  
|sort -rn >desam.dict
```

- ▶ jednoduchá **tokenizace**

```
tr -cs 'a-zA-Z0-9' '\n' <GPL >GPL.vert  
cat GPL.vert |sort |uniq -c |sort -rn >GPL.dict
```

- ▶ všechny **bigramy**

```
tail -n +2 GPL.vert |paste GPL.vert - |sort |uniq -c  
|sort -rn
```

Korpusové manažery

nástroje na **zpracování korpusů**

- ▶ **uložení** textu
- ▶ editace/**příprava** textu
- ▶ **značkování**
- ▶ rozdělení do pozic (**tokenizace**)
- ▶ vyhledávání (**konkordance**)
- ▶ **statistiky**

System Manatee

- ▶ korpusový **manažer**
- ▶ přímo podporuje
 - uložení textu
 - vyhledávání (konkordance)
 - statistiky
- ▶ externí nástroje
 - značkování
 - rozdělení do pozic

System Manatee

hlavní zaměření

- ▶ **velké korpusy**
- ▶ rozsáhlé **značkování**
 - morfologické, syntaktické, metainformace
- ▶ návaznost na další aplikace/nástroje
 - korpusový editor (CED), tvorba slovníků
- ▶ **univerzálnost**
 - různé jazyky, kódování, systémy značek

Klíčové vlastnosti

- ▶ **modulární** systém
- ▶ přístup z různých **rozhraní**
 - grafické uživatelské rozhraní (Bonito)
 - aplikační programové rozhraní (API)
 - příkazový řádek
- ▶ **rozsáhlá** data
 - stovky mld. pozic
 - neomezeně atributů a metainformací
- ▶ **rychlost**
 - vyhledávání, statistiky

Klíčové vlastnosti

- ▶ **multihodnoty**
 - zpracování víceznačných značkování
- ▶ **dynamické** atributy
 - vyhledávání a statistiky na počítaných datech
- ▶ **subkorpusy, paralelní** korpusy
- ▶ silný **dotazovací jazyk**
 - dotazy na všechny atributy, metainformace
 - pozitivní/negativní filtry
 - regulární výrazy + booleovské operátory

Klíčové vlastnosti

- ▶ **frekvenční distribuce**
 - víceúrovňová
 - všechny atributy a metainformace
- ▶ **kolokace**
 - různé statistické funkce